

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету
Випуск 13

Рівне – 2008

Збірник наукових праць

“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 311 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Гайбонюк Володимир Дорофійович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Галуха Любов Юріївна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Давидюк Руслана Петрівна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Литвинчук Анатолій Іванович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Савчук Петро Оксентійович, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Терешко Юрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 6 від 31 січня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет

національного об'єднання в Німеччині. Після розколу ОУН увійшов до мельниківської фракції. У 1944 р. заарештований німцями. Після 1948 р. переїхав до Канади. Там входив до різних українських емігрантських організацій. Автор книги "Вінниця", мемуарів "У кігтях гестапо".

62. Силлаба С. Профсоюзная политика итальянского фашизма. – Москва, 1935. – С. 9, 11, 31, 35–36, 38.
63. Смирнова Н. Политика Италии на Балканах: очерк дипломатической истории, 1922–1935 гг. – Москва, 1979.
64. Чермель Л. Славянское меньшинство в Италии. Словенцы и хорваты в Юлийской Крайне. – Любляна, 1945.
65. Черченко Ю. Неопубліковані документи про Олега Ольжича (1937–1941 рр.) // Историчний журнал. – 2007. – № 5. – С. 117–118, 120–121.
66. Щоденник графа Чіано, міністра закордонних справ фашистської Італії / Перекл. М. С. Ч. – Нью-Йорк, 1967. – С. 55. (Джерело переконує, що лідер Італії Б. Муссоліні ніколи не мав якихось особливих сантиментів щодо Німеччини. Так, 26 вересня 1941 р., дізнавшись про важке становище італійських робітників у Німеччині, він висловився про німців таким чином: "Я не дозволю, щоб сини народу, що дав людству Цезаря, Данте і Мікель Анджельо, були розірвані гунськими гончими").
67. Ярій Ріхард (Ріко) (1888–1969) – один з найближчих соратників Є. Коновальця, хоча не вмів писати українською мовою. Учасник I Конгресу ОУН, де виступив з доповіддю "Закарпаття". В 1930 р. увійшов до Проводу ОУН. Мав організаційний псевдонім "Карпат". Оскільки довго перебував у Німеччині (відповідав за зв'язки з німецькими чинниками, контролював грошові надходження), в організаційному листуванні вона проходила як "Карпатівка". Після розколу перейшов до ОУН(б). Вже як "полковник", був призначений відпоручником ОУН на Японію. В 1941 р. – один з організаторів легіону "Роланд" у складі диверсійно-розвідувальних частин німецької контррозвідки. Далі припинив займатися політикою. Жив у Австрії.

УДК 94 (477. 81) „1939/1941”

Р.П.Давидюк

СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ НА РІВНЕНЩИНІ У ПЕРІОД „РАДЯНІЗАЦІЇ” (ВЕРЕСЕНЬ 1939-ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)

Мета статті проаналізувати взаємовідносини польської меншини та радянської влади на Рівненщині у вересні 1939- червні 1941 років, спираючись на матеріали Державного архіву Рівненської області.

Події вересня 1939 року стали драматичним рубежем польської історії ХХ століття і одночасно призвели до швидкого розв'язання проблеми єдності українських територій. 17 вересня 1939 року польський кордон на сході перейшли війська Червоної армії на чолі з Семеном Тимошенком, зайнявши значну частину земель, заселених українцями. За три тижні польська держава припинила існування, по її території відтепер, у відповідності до таємних протоколів Ріббентропа – Молотова, проходив німецько-радянський кордон. Найважливішим завданням для радянського режиму було встановлення контролю над потенційно ворожим йому суспільством. Ця мета досягалася насамперед при допомозі репресій та депортацій.

Формально радянська влада не виступала проти польського народу, а лише „проти польських буржуазії та поміщиків,” „гнобителів”. Однак репресії проходили під гаслом „очищення міста і села від ворожих елементів, осадників” [1, 514]. Головними жертвами стали колишні державні урядовці, офіцери, поміщики, осадники, громадсько-політичні діячі та викриті члени українського та польського підпілля.

Вже 18 вересня 1939 року було заарештовано керівника Табору національного єднання (Обоз з'єднання народового, ОЗН) у Здолбунівському повіті Мар'яна Євгеновича Боровського, який народився 11 лютого 1893 року на території Лодзького воєводства і за часів Другої Речі Посполитої працював нотаріусом у місті Острог [2], члена цієї ж організації Адольфа Адамовича Земека, 1890 року народження [3] та інших.

Декларація Табору національного єднання, який преса називала „Озон”, була оголошена у лютому 1937 року і засвідчила зростання націоналістичних настроїв серед табору підсудчиків. Документ визначав пріоритет польської нації, пов'язував її з католицькою церквою, проголошував право влади втручатися у справи особи і колективу, ставив політику стосовно національних меншин у залежність від їхнього ставлення до держави. Очолював партію полковник А. Коц [1, 484].

Заарештований учасник Табору національного єднання М. Боровський перебував у тюрмі НКВС міста Острога, пізніше був переведений у тюрму Києва. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 26 квітня 1941 року був засуджений як соціально-небезпечний елемент і відправлений у виправно- трудовий табір терміном на 8 років. Адольф Земек також був засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР від 10 серпня 1940 року як соціально - небезпечний елемент у ВТТ на 8 років. Обидва реабілітований відповідно до статті 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року „Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце у період 30 - 40-х і початку 50 - х років”[2; 3].

Арештам підлягали поляки, які працювали у поліції, охоронних структурах, органах влади. 18 вересня 1939 року був заарештований колишній вахмістр поліції 2 комісаріату Антон Антонович Конечни, 1901

року народження. Особливою нарадою при НКВС СРСР від 17 травня 1941 року за активну боротьбу проти революційного руху він був ув'язнений у виправно - трудові табори на 8 років [4]. Колишній поліцейський Андрій Вікентієвич Яніцкій був заарештований 30 листопада 1939 року і засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР від 25 жовтня 1940 року у ВТТ на 8 років [5]. У травні 1940 року органи НКВС арештували Павла Івановича Ловинського, який працював охоронцем тюрми міста Рівне. Особлива нарада при НКВС СРСР 17 травня 1941 року засудила його як „соціально-небезпечного елемента на 5 років виправно - трудових таборів” [6]. Колишній секретар староства міста Сарни Болеслав Петрович Подольський заарештований у квітні 1940 року та за рішенням Особливої наради при НКВС СРСР висланий у Казахстан на 5 років [7]. У 1989 року всі ці особи були реабілітовані.

Арештам підлягали поляки, які працювали на залізниці, про свідчать кримінальні справи Мечислава Карповича Петрухи (працював кондуктором на станції Здолбунів), заарештованого 18 вересня 1939 року і засудженого Особливою нарадою при НКВС СРСР від 10 лютого 1941 року за шпionську діяльність у ВТТ на 5 років [8], Станіслава Йосиповича Деца (працював стрілочником), заарештованого 3 лютого 1940 року та засудженого Особливою нарадою при НКВС СРСР від 10 серпня 1940 року як соціально - небезпечний елемент заключений у ВТТ на 8 років [9], Болеслава Івановича Орловського, начальника залізничної станції Смига, заарештованого 13 жовтня 1939 року, засудженого Особливою нарадою при НКВС СРСР від 17 травня 1941 року за активну боротьбу проти революційного руху у ВТТ на 8 років [10] та інших.

3 листопада 1939 року місцеві органи НКВС розпочали організацію загальних зборів селян, на яких готувалися рішення про масове виселення поляків - осадників [11, 129]. Сказана Микитовим Хрущовим репліка: „Питання про осадників це питання класове. Осадник - поліцай в одязі селян” стала фактично виразом польському осадництву. У постанові ЦК КП(б) України про заходи щодо виселення осадників із Західної України від 21 грудня 1939 року зазначалося: „Обязать секретарей Львовского, Дрогобычского, Станиславского, Тернопольского, Волынского и Ровенского обкомов КП(б)У: а) принять личное участие в работе по составлению планов обласных троек НКВД по проведению учета и выселения осадников; б) выделить в помощь каждой оперативной группе в уездах необходимое количество местного актива” [12, 257].

23 березня 1940 року Клеванським районним відділом НКВС було заарештовано та відправлено до Рівненської в'язниці Теофіла Францевича Фарановського, 1904 року народження, що мав осаду у Клеванському районі [13, арк.6]. Під час сезонних робіт Фарановський наймав 3 - 4 людей, постійно ж у нього працював один наймит. Крім того, що Теофіл Фарановський був осадником, його звинувачували у приналежності до польської поліції. Працюючи поліцейським у селі Дядьковичі із 29 серпня до 17 вересня 1939 року, він „вимагав від солтисів виконання розпоряджень польського уряду, виявляв дезертирів, слідував, щоб населення не вивішувало червоних прапорів” [13, арк.9].

Проте, під час допитів вину Т. Ф. Фарановського слідчим довести не вдалося. Постановою заступника начальника управління НКВС по Рівненській області від 7 вересня 1940 року справу було закрито, заарештованого звільнено. Постановою помічника прокурора по спецсправах у Рівненській області від 1 жовтня 1940 року це рішення було підтверджено [13, арк.27]. Як склалася подальша доля Т.Ф.Фарановського залишається нез'ясованим, у матеріалах кримінальної справи про це даних не має.

Подібним чином після приходу радянської влади склалася доля осадника колонії Уланська доля Ярославичської гміни Дубнівського повіту Адама Андрійовича Щерби, 1897 року народження [14, арк.3]. Його заарештували 24 вересня 1939 року, однак за постановою оперуповноваженого Дубнівського відділу НКВС від 17 січня 1940 року звільнили під підписку про невиїзд [14, арк.13-14].

Співробітники органів НКВС 19 жовтня 1939 року арештували Йосипа Морського за звинуваченням у тому, що „він є керівником військових осадників осаді Станицово і вів боротьбу проти революційного руху” [15, арк.6]. Таким чином, як бачимо, звинувачення були стандартними, нічим особливим не вирізнялися. Як і у багатьох інших справах, постановою Здолбунівського відділу НКВС від 22 січня 1940 року справу було закрито, заарештованого звільнено [15, арк.11]. Однак, саме у цій кримінальній справі збереглася довідка про те, що Й. І. Морської., як осадник разом зі своєю сім'єю (мав дружину та двоє дітей) 10 лютого 1940 року „погружен у вагон ешелона и отправлен по месту назначения” [15, арк.12]. Можна стверджувати, що подібним чином складалася доля переважної більшості військових осадників, адже радянська влада активно проводила „деполонізацію” теренів.

Органи НКВС переслідували не лише польських осадників, а й членів їхніх сімей. Цю думку яскраво ілюструє кримінальна справа Тадеуша Костянтиновича Шашевського (Янушайтиса), який народився у місті Ченстохова у 1906 році [16, арк.4]. Його брат Маріан Янушайтис був колишнім військовим генералом польської армії, за участь у війні 1920 року отримав військову осаду розміром 25 гектарів землі у Кременецькому повіті. Маріан закінчив вище військове училище, а у 1924 році отримав чин генерала дивізії, служив у польській армії до 1926 року, займав посаду воєводи Новогрудського воєводства. Маріан Янушайтис був відомий своїм негативним ставленням до політики волинського воєводи Генрика Юзевського, який проводив у 1928-1938 роках „волинський експеримент”, спрямований на порозуміння з українцями. Маріан Янушайтис на чолі групи військових осадників виступив із відкритим протестом проти політики Генрика Юзевського [17, арк. 5].

Вийшовши у 1935 році із Союзу осадників, генерал Янушайтіс проводив діяльність спрямовану на відверту компрометацію політики Генрика Юзевського, заявляючи, що всі українці - це антипольський, антидержавний елемент [18, 4]. У 1937 році група на чолі з Маріаном Янушайтісом вступила до праворадикальної партії „Сторонництво народове”, яка поширювала гасла польського націоналізму.

Зрозуміло, що після приходу радянської влади вся сім'я Янушайтісів опинилася під пильним оком НКВС. Були заарештовані сам генерал Маріан Янушайтіс, його брати Антоній (учасник війни 1920 року, мав чин сержанта, отримав декілька нагород від польського уряду), Веслав (приймав участь у війні 1920 року, командував батальйоном), сестра Юзефа, яку звинувачували у допомозі братам Батьки родини на той час вже померли (батько Костянтин - у 1936 році, мати Марія - у 1934 році) [16, арк.19].

Страх бути заарештованими змусили ще одного брата Тадеуша та сестру Анну перейти на нелегальне становище і змінити прізвище Янушайтіс на Сташевський. Вони певний час проживали у місті Рівне по вулиці Домбровського 36 на квартирі у Станіслава Зентара, який допоміг їм виробити паспорти на нове прізвище. [16, арк.20].

Однак, 22 квітня 1940 року Тадеуш був заарештований та відправлений у Рівненську тюрму. Справу Тадеуша Сташевського - Янушайтіса 7 липня 1940 року було передано на розгляд Особливої наради НКВС, але рішення винесено не було. У вересні 1941 року Тадеуш Сташевський - Янушайтіс був звільнений у зв'язку з амністією по Указу Президії Верховної Ради СРСР від 12 серпня 1941 року „Про амністію польських громадян” та відправлений у місто Куйбишев. Постановою заступника начальника Другого управління НКВС СРСР від 13 січня 1942 року справу Тадеуша Сташевського - Янушайтіса було припинено, а постановою прокурора Рівненської області від 29 квітня 1994 року дана справа була припинена за відсутністю у діяч заарештованого ознак злочину [16, арк.32].

Переважаюча частина осадників, польських чиновників, членів політичних організацій стали першими, хто потрапив під депортаційні хвилі. Умови депортацій були жакливими, частина переселенців помирала в дорозі, інші - на рудниках, лісопозвалах.

Знаючи про антирадянські настрої значної, якщо не переважаючої частини польського населення краю, керівництво СРСР намагалось запобігти виступам проти нової влади. І поряд з репресіями та силовими методами застосовувалися інші можливі засоби, зокрема пропагандистські. Представники нової влади сподівалися, що дозвіл окремих видань чи літератури польською мовою допоможуть вирішити проблему і змінити політичні орієнтири поляків на користь СРСР. Партійні органи, намагаючись завоювати прихильність польського населення, демонстрували показну увагу до національного питання. Однак, владі не вдалося домогтися лояльного ставлення польської частини громадськості краю. Микита Хрущов згадував, що поляки реагували на події вересня 1939 року надзвичайно вразливо, говорили: „Який це за рахунком розділ Польщі? Раніше ділили Німеччина, Австрія і Росія, а тепер?” Перший секретар ЦК КП(б)У наголошував, що „польські письменники несуть в собі пережитки польського націоналізму, і нашу акцію розуміють неправильно” [19, 91-93].

Відчутним ударом для поляків була боротьба влади з римо- католицькою церквою, що призвело до масового від'їзду ксьондзів та прихожан до німецької зони окупації. Костьоли вважалися головними осередками антирадянської агітації, а ксьондзи потрапляли до перших хвиль арештів та депортацій, проведених НКВС. Так, із 79 католицьких храмів Волині богослужіння здійснювалися лише у кількох [20, 237].

Процес радянзації на західноукраїнських землях супроводжувався загостренням політичної боротьби, яку повели з новим радянським режимом польські підпільні організації. Частина поляків відразу розпочала боротьбу з радянською владою на місцях. Зокрема, учень 3 курсу лісного технікуму у Білокриниці, яка входила до структури Кременецького ліцею – багатофункціонального і єдиного за своєю структурою освітнього закладу Другої Речі Посполитої, який мав на меті виховувати патріотів польської держави та інтегрувати Волинь до складу Польщі, Болеслав Леонович Бартасевич, 1919 року народження, дізнавшись з повідомлення радіостанції про легіон Сікорського, вирішив будь - якою ціною потрапити туди. Він з двома товаришами - братами Жураковськими - у жовтні 1939 року виїхали поїздом до Львова, звідти у Станіслав, пізніше автобусом до Делятина, потім пішки до кордону, щоб через Угорщину потрапити до Франції і воювати з Німеччиною за відродження Польщі. Однак хлопців затримали радянські прикордонники. Особливою нарадою при НКВС СРСР від 7 квітня 1941 року за спробу нелегального переходу державного кордону Болеслав Бартасевич був ув'язнений у ВТТ на 5 років [21, арк.10-16].

У Рівному вже у вересні 1939 року члени Союзу легіоністів і осадників (СЛО) створили конспіративну групу, яку очолив Якуб Гофман. У перші місяці діяльність групи зводилася до надання допомоги особам, які постраждали від радянської влади, а також переправлення людей за Буг [22, 109].

Створювалися дрібні молодіжні організації, які надзвичайно швидко розкривалися органами НКВС. Це пояснюється тим, що польські підпільні структури не мали досвіду конспіративної роботи, а також цілеспрямованою діяльністю радянських органів безпеки, які, навпаки, мали досвід боротьби з „ворогами народу”. У березні 1940 року були заарештовані члени польської молодіжної націоналістичної організації, жителі міста Дубно. До осередку входили Броніслав Шевчик, Мечислав Милачевський, Станіслав Канікула, Йосип Сидорович, Володимир Андрушко та інші. Метою було відновлення польської держави у її довоєнних

кордонах. Організація намагалася налагодити зв'язки з Генеральним штабом румунської армії через міста Рівне, Луцьк, Кременець, Ковель, Львів та керувалася вказівками за підписом В.Сікорського [23, 27].

Група складалася з окремих ланок, зберігаючи при цьому повну конспірацію, зв'язки між членами організації та керівниками здійснювався шляхом шифрованої переписки, кожен юнак мав псевдонім. Завданням членів цієї підпільної групи було вербування нових людей, збирання відомостей розвідувального характеру, здійснення диверсій, поширення листівок. Зброєю планувалося зберігати у гробницях на католицькому кладовищі у місті Дубно. Юнаки намагалися шляхом кидання петарди провести детонацію порохового складу, що розташовувався біля військового гарнізону, але не змогли це здійснити через надійну охорону складу. На 30 березня 1940 року готували вибух мосту, що з'єднував місто з вокзалом та військовим гарнізоном, але напередодні операції були заарештовані працівниками органів НКВС [23, арк.29-33].

За участь у антирадянській повстанській організації молоді люди були засуджені на різні терміни виправно - трудових таборів. Зокрема, рішенням Особливої наради при НКВС СРСР від 29 березня 1941 року на 8 років виправно - трудових таборів був засуджений Йосип Андрійович Сидорович [24], рішенням Особливої наради від 25 січня 1941 року Володимир Іванович Андрушко також отримав 8 років виправно - трудових таборів [23]. Обидва були реабілітовані на підставі статті 1 вищезазначеного Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року.

В цілому розбудова польського підпільного руху проходила двома шляхами: з ініціативи мешканців окупованих земель та представників еміграції.

Новий польський президент Владислав Рачкевич, який отримав повноваження від легітимного президента Ігнасія Мосьцицького, в умовах еміграції, призначив головою нового урядового кабінету генерала Владислава Сікорського, діяча довоєнної опозиції. Створення уряду надало реальні підстави полякам щодо організації боротьби з фашистськими загарбниками, а у перспективі - і надію на звільнення країни.

Санаційна еліта, незважаючи на поразки в польсько-німецькій війні у вересні 1939 року, не збиралася віддавати добровільно владу політичній опозиції. Напроти, зміст наказу головнокомандуючого маршала Е. Ридз-Смігли про створення в тилу німецьких військ на території окупованої Польщі нелегальної Польської воєнної організації - однозначно зводився до того, що вона повинна бути політичною опорою санації в умовах конспірації. Саме так і розумів своє завдання бригадний генерал Міхал Токаржевський - Карашевич, що приступив з 27 вересня 1939 року до виконання функцій командуючого новоствореної в підпіллі „Служби звищенству Польські” (СЗП) – Служби для перемоги Польщі” [25, 153].

У відповідності з статутом СЗП, розробленим М. Токаржевським, головними напрямками в його діяльності були: боротьба з окупантами та відновлення польської держави в довоєнних кордонах; утворення конспіративних збройних сил; формування в Польщі тимчасових нелегальних центрів влади. Однак СЗП проіснував недовго. Намагаючись не допустити поширення впливу санаційного табору, еміграційний уряд 13 листопада 1939 року утворив спеціальний Комітет міністрів у справах краю та військову організацію Союз збройної боротьби (Зв'язок валькі збройней, ЗВЗ), який очолив генерал К. Соснковський. Незабаром почалася підготовка до об'єднання СЗП із ЗВЗ, яку очолив генерал Стефан Ровецький-Грот (1895-1944 рр.) [1, 516]. Перед ЗВЗ ставилися наступні завдання:

- через об'єднання розрізнених конспіративних груп і перевірку кадрів створити осередки діючого опору польської громадськості;

- сприяти відбудові державності шляхом ведення збройної боротьби .

Отже, головний комендант ЗВЗ генерал Стефан Ровецький („Грот”) намагався створити єдиний військово - політичний центр на окупованих польських землях, номінально залежний від емігрантського уряду. Крім того потреба об'єднання дрібних конспіративних груп у міцнішу структуру, яка б підпорядковувалася польському еміграційному уряду у Парижі, а з червня 1940 року у Лондоні, була спричинена активізацією боротьби органів НКВС з польськими підпільними групами. [26, 30].

На території Волині ЗВЗ повинен був зосередити роботу на військовій розвідці, проведенні диверсійної діяльності, організації актів індивідуального терору. Циркуляр № 1 Союзу збройної боротьби (ЗВЗ) визначав утворення обшару № 3, до якого входили Львівське, Тернопільське, Станіславське та Волинське воєводства, центр знаходився у Львові. Обшар поділявся на округи, зокрема Волинська округа – це була територія колишнього Волинського воєводства [27, арк.37].

Воєводським комендантом ЗВЗ був призначений Тадеуш Маєвський [27, арк.48], який приїхав зі Львова до Рівного та проживав у місті з документами на своє прізвище під виглядом слюсара. Він отримав наказ встановити контакти з уже існуючими організаціями, переглянути особистий склад цих осередків та включити їх до ЗВЗ. Вищезазначеним циркуляром передбачалося створення спеціальних підрозділів для здійснення диверсійно - підіривних операцій, однак на Волині до їх створення не дійшло, так як організація знаходилася на початковій стадії формування [27, арк. 44].

Для виконання особливих доручень у розпорядженні воєводської коменди працювали Єжи Потапов з Варшави, рівненська студентка Яніна Сулковська, вчителька з Рівного Яніна Липаковська [27, арк.5]. Яніна Сулковська, 1914 року народження, уродженка міста Дніпропетровська проводила вербовочну роботу серед

відомих їй учасників "Волинського союзу сільської молоді", до складу якого вона входила з 1936 року. Я. Сулковська планувала встановити зв'язок з колишнім волинським воєводою Генриком Юзевським, який на початку війни перебував у місті Лодзі. Для цього члени групи Руммель та Залеський намагалися нелегально потрапити у Варшаву, але їм не вдалося цього зробити через хворобу, в дорозі вони обморозили ноги і змушені були лікуватися в Луцьку у колишнього секретаря Волинського союзу сільської молоді Леона Ковалюка. А 22 березня 1940 року органи НКВС заарештували батька Яна Сулковського, а 24 березня і Яніну. [28, арк.11-19]. Активним учасником Союзу збройної боротьби був Іван Корнафель, який з 1921 року проживав у Рівному, закінчив польську гімназію. Саме на квартирі у І. Корнафеля зупинявся Т. Маєвський [27, арк.5, 17]. Однак, 26 вересня 1940 року Іван Корнафель також був заарештований органами НКВС [27, арк. 94].

Відповідно до циркуляру № 1 вимагалось створити основні кадри організації та налагодити зв'язок до 31 травня 1940 року. Тадеушу Маєвському вдалося утворити повітову коменду ЗВЗ у Луцьку, комендантом якої був Петро Можецький, у Здолбунові (комендант Станіслав Вонк), у Сарнах (комендант Зигмунд Залеський), у Володимирі-Волинському (комендант Марцель Казмітчик) [27, арк.47]. Однак, коменду у Сарнах не вдалося укомплектувати, так як її керівник Зигмунт Залеський був заарештований. При волинській воєводській коменді ЗВЗ у Рівному було створено чотири відділи. Важливим було те, що у місті існувало чотири конспіративні квартири [27, арк. 52]. У інших повітах коменди ЗВЗ створені не були через переслідування органами НКВС.

Активним членом організації був житель міста Кременець Зигмунд Румпель, який мав займатися вербовкою людей у Кременці та Дубно та очолював військовий відділ, як колишній підхорунжий польської армії [29, арк. 223-242].

Особи, що входили до організації складали присягу наступного тексту: „Я даю присягу, кладучи руки на хрест перед Божою королевою корони польської, що буду берегти честь польську, а також буду, не шкодуючи сил, не шкодуючи життя, до останньої краплі крові віддавати себе справі відновлення Польщі” [27, арк. 51].

З огляду на переслідування органів НКВС та загострення у краї польсько - українських взаємин Рівненщина була досить складною територією для функціонування польської конспірації. У червні 1940 року працівники органів НКВС провели допити заарештованих членів підпільної польської організації Т. Маєвського, Р. Каспицького та інших [27, арк.86]. У вересні цього ж року було заарештовано Івана Валентиновича Корнафеля. Після серії допитів його відправили до виправно-трудового табору терміном на 8 років [27, арк.94]. Після війни була заарештована і дружина І. Корнафеля Магдаліна [30, арк.53].

Отже, зусиллями органів НКВС організація ЗВЗ на Волині була фактично розгромлена.

У лютому 1940 року у Рівному виник обласний осередок Польської організації військової, який перебував у підпорядкуванні Львівського окружного центру [31, арк.187]. Початком утворення організації послужив приїзд керівника Львівського окружного центру Корженевського, який отримав завдання зв'язатися з надійними місцевими жителями для розширення організації. Корженевський налагодив зв'язок із своїм давнім знайомим Гловацьким, який при допомозі свого заступника Хомінського впродовж двох місяців утворив обласну комендатуру у Рівному. Основним завданням її була боротьба за відновлення Польщі при орієнтації на еміграційний уряд. У місті було розгорнуто роботу по вербування у члени організації осіб командного складу колишньої польської армії, колишніх чиновників. Організацію планувалось комплектувати колишніми членами Союзу збройної боротьби, інших груп, які уникли арештів [28, арк.238-239].

Рівненська організація з метою конспірації була зашифрована під назвою „Темні легіонери”. Організація будувалася по системі „триок”, з яких формувалися секції: кулеметна, піхотна, артилерійська, секція зв'язку. Планувалось у період збройного виступу захопити командні висоти Рівного, військові казарми, склади з боєприпасами, продовольчі бази, промислові підприємства, взявши під захист польське населення. Члени організації обов'язково складали присягу „Обіцяю і клянусь перед всемогутнім Богом і святою польською землею, що буду вести боротьбу в лавах організації „ПОВ”, жертвуючи власним життям і сврїм майном і ти мені Боже у цьому допоможи. Амінь” [31, арк.99-100].

Очолював названу організацію Едвард Владиславович Гловацький, який народився у 1896 році у Варшаві, проживав у Рівному по вулиці Будьонного 10. У Рівненському повіті організацією керували Якуб Гофман та Антон Корженевський. За належність до цієї організації органи НКВС з березня 1941 року заарештували п'ятнадцять осіб: Гловацького Едварда Владиславовича, 1896 року народження, Рибку Едварда Антоновича 1905 року народження, Завадського Віктора Констянтиневича 1913 року народження, Поліковського Павла Флоріановича 1905 року народження, Тарновського Станіслава Станіславовича 1907 року народження, Михальчика Станіслава Марцелевича 1894 року народження, Мацєска Івана Йосиповича 1909 року народження, Хомінського Антона Владиславовича 1908 року народження, Гермашевського Антона Селівертовича 1898 року народження, Щєсняка Казимира Матвійовича 1910 року народження, Вдовяка Йосипа Валентиновича 1904 року народження, Мєщака Івана Івановича 1894 року народження, Шєнаора Едмунда Феліксевича 1900 року народження, Мазурека Олександра Аполінаревича 1912 року народження, Жажицького Івана Адамовича 1908 року народження. Переважна частина заарештованих у 20-х

роках були мобілізовані у польську армію і потрапили у 44 піхотний полк, який дислокувався у Рівному. Після закінчення дійсної служби, залишилися на сверхурочну службу [31, арк.59, 78].

Члени організації в обов'язковому порядку мали псевдоніми, систематично збиралися на інструктивні збори, на яких обговорювалися питання про розширення організації, про дотримання і вдосконалення правил конспірації. Зібрання відбувалися на території будівництва № 1 у Рівному, де працювала частина учасників групи після приходу радянської влади. Іноді збиралися на квартирі у Гловацького, сюди ж приїжджав кур'єр зі Львова. Від кур'єра Гловацький отримав завдання налагодити контакти з членами тих організацій, які вціліли після арештів НКВС. Виконуючи отримане завдання, Е. Гловацький зв'язався з А. Гермашевським, який з січня 1940 року співпрацював з Т. Масевським та належав до Союзу збройної боротьби (ЗВЗ). Проте співпраці налагодити не вдалося, на заваді постали обережність, а пізніше арешти [8, арк. 242, 250].

З Антоном Гермашевським у ЗВЗ працював Олександр Саутер – колишній директор гімназії в Рівному, однак він був арештований органами НКВС і відправлений в Астраханську тюрму. У квітні 1945 року була заарештована і його дружина Анна Саутер, яка проживала у Рівному по вулиці Млинівській 28. Остання була засуджена Особливою нарадою при Міністрі внутрішніх справ 2 серпня 1946 року за участь у контрреволюційній організації у ВТТ на чотири роки [30].

Заарештовані особи, які проходили по справі „Тасмних легіонерів” винними себе у переважній більшості не визнали. З початком німецько-радянської війни слідство по кримінальній справі завершено не було і вона тимчасово знаходилася на збереженні в архіві 1 спецвідділу МВС, а заарештовані були вивезені вглиб СРСР і до лютого 1942 року утримувалися у тюрмі № 2 міста Астрахані. 20 лютого 1942 року згідно указу Президії Верховної Ради СРСР від 12 серпня 1941 року вони звільнені з-під варти як польські громадяни і передані польській армії Андерса, що формувалася на території СРСР.

Цьому передувала радянсько - польська Угода про відновлення дипломатичних відносин і створення польської армії на території СРСР („угода Сікорський-Майський”) від 30 липня 1941 року. Текст складався з 5 пунктів і 2 додаткових протоколів. Радянська сторона денонсувала договори з Німеччиною щодо Польщі, відновила дипломатичні стосунки з еміграційним урядом, погоджувалася створити на своїй території Польську армію, яка б підпорядковувалася Верховному командуванню СРСР. Відкритий додатковий протокол зобов'язував радянський уряд надати негайну амністію всім польським громадянам на своїй території, але болюча проблема східного кордону була відкладена. 14 серпня 1941 року у Москві була підписана Військова угода між головними командуваннями СРСР і Польщі, яка передбачала у стислі терміни сформувати на терені СРСР польську армію, яка мала стати частиною польських збройних сил. Радянський Союз надавав можливу матеріальну допомогу, решту питань брав на себе еміграційний уряд. Після цього до СРСР прибув командувач Польської армії генерал Владислав Андерс [1, 518]. Однак у подальшому між радянською та польською сторонами зростало напруження, а навесні 1942 року радянська сторона припинила комплектування польської армії, розпочала арешти працівників військових місій, у квітні 1943 року дипломатичні відносини були розірвані.

Таким чином, прихід радянських військ у вересні 1939 року на західноукраїнські землі, і на Рівненщину зокрема, переважна більшість польського населення краю зустріла вороже і трактувала його однозначно - окупація. У національній політиці нова влада намагалася протиставити українців полякам, тому політика українізації часто проводилася під антипольськими гаслами. З огляду на це від початку Другої світової війни до 22 червня 1941 року тривав перший період діяльності польського підпілля на Рівненщині. У цей час розпочинаються спроби налагодити самооборону польського населення та стихійно виникають перші підпільні організації. Однак арешти, які проводили органи НКВС призвели до цілковитого знищення польських підпільних структур, так що з початком німецько - радянської війни їх потрібно було формувати заново.

Джерела та література

1. Зашкільняк Л. Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. - Львів, 2002.
2. Державний архів Рівненської області (ДАРО), ф.Р-2771, опис 2, справа 4017.
3. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3783.
4. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3790.
5. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3748.
6. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3804.
7. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3802.
8. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3782.
9. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3784.
10. ДАРО, ф.Р-2771, опис 2, справа 3803.
11. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953.- У 2-х кн.-Кн.1.- Київ, 1994.
12. Кучерепа М. Вісин В. Волинь: 1939-1941 рр.- Луцьк, 2005.
13. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 2909.
14. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 2930.
15. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 2917.
16. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 3337.

17. Державний архів Волинської області (ДАВО), ф.46, оп.9, спр. 2918.
18. Волинське Слово.- 1937.-№ 20.
19. Мемуари Никити Сергеевича Хрущева // Вопросы истории. - 1990.-№ 7.
20. Головка М.Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939-1945 рр. - Київ, 2004.
21. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 4014.
22. Житар П.І. Еволюція українсько - польських відносин на Волині у 1939 році // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. - Історичні науки. - 2000.- № 3.
23. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 1004.
24. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 1003.
25. Казакова О. Політичні особливості генези польського руху опору в умовах нацистського окупаційного режиму (вересень - грудень 1939 р.) // Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи відносин. Збірник наукових праць. - Київ - Краків, 2002.
26. Польське підпілля 1939-1941. Т. 1.- Варшава - Київ, 1998.
27. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 1024.
28. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 4027.
29. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр.4026.
30. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр. 3991.
31. ДАРО, ф. Р-2771, оп.2, спр.4025.

УДК[32+2]:94(477.82)”1939/1941”

І.І.Булига

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА В РЕЛІГІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ У 1939-1940 РР.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли попередня державна ідеологія зазнала краху, а нові не мають ще певного ступеня довіри, Україну захопила хвиля конфесійної політизації, зневаги до традицій і авторитету, історичних і культурних надбань. Період двох останніх десятиліть позначений зростанням ролі релігії у житті українського суспільства та держави. Церква, як носій та акумулятор релігійних традицій хоча не є політичним інститутом, проте, як свідчать історичний досвід і сучасність, досить відчутно впливає на політичне життя суспільства.

Метою пропонованої статті є дослідження специфіки впливу політичного чинника на релігійні процеси у добу радикальних суспільно-політичних трансформацій 1939-1941 рр., що розгортаються на території Західної України вцілому та у Волинському регіоні зокрема. Дана стаття має на меті висвітлити аспекти впровадження радянської державної політики: як держава в тій чи іншій ситуації приймає рішення відповідно до основ релігійної моралі та етики, чи враховує думку віруючих людей, чи намагається збудувати внутрішню політику не всупереч їхнім віруванням, чи вона впроваджує у життя кардинально протилежні аспекти державної політики у сфері релігії.

Історіографія проблеми. Дана парадигма релігієзнавчих досліджень залишається в Україні затребуваною. Серед науковців, котрі досліджують характер, рушії, перебіг впровадження радянських змін у релігійне життя окресленого географічного регіону відзначимо доробки В.Єленського, С.Здіорука, В.Борщевича, Н.Стоколос, І.Власовського, О.Микулича, В.Поспеловського та ін. [7;8;5;16;610;14].

Зважаючи на те, що природа Церкви різниться від природи держави, для досягнення своїх цілей вони користуються різними засобами. Держава опирається на матеріальну силу, включаючи також і пряме фізичне насилля, а Церква володіє лише релігійно-моральними засобами для духовного керівництва своїми вірними. Тому Церква та держава, маючи свої окремі сфери дії, свої особливі засоби в принципі незалежні один від одного. Проте ця незалежність не носить абсолютного характеру [13, 67]. Особливо дана теза набуває актуальності, констатуючи відносини церкви і тоталітарної держави, яка вже мала досвід тотальної диктатури, при цьому вважаючи Церкву та її прихильників ворогами №1. Якщо проаналізувати характер відносин між державою і релігійними інституціями у 1939-1941рр. на Волині і Західній Україні уцілому, зауважимо, що модель цих взаємин може бути визначена як синтез секуляристського абсолютизму з декларованою політикою жорсткого і антагоністичного відокремлення церкви від держави. Така модель постає як результат більш або менш тривалої модифікації ленінсько-сталінської церковної політики та її адаптації до конкретно-історичних умов волинського регіону. Антирелігійній діяльності уряд СРСР надавав неабиякої ваги. Тому для більш швидкого відокремлення Церкви від держави було розвернуто надзвичайно широку антирелігійну діяльність.

Загалом дана модель церковно-державних відносин кардинально відрізнялась від католицької чи православної (тобто конфесій, які становили більшість релігійної карти Волинського регіону) соціальної доктрини [9].

Таким чином, тенденції, які визначали суспільно-релігійний розвиток Західної України, в тому числі і Волині, чий панівний режим вище окресленого нами періоду 1939-1941 рр. включав до своїх ідеологічних формул завдання подолання релігії, характеризувався не католицьким чи православним розумінням

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Г.Кособуцька МИЛОСЕРДЯ ЧЛЕНІВ БРАТСТВ ЯК ВИЯВ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	3
Л.Петрук, Л.Терешко ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	8
Л.Терешко, Ю.Терешко КОЗАЦТВО ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН	10
В.Андрущенко, М.Юрій САКРАЛЬНИЙ СВІТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	13
Н.Сорочан ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦТВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ	27
Т.Макаренко ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЛИСТОПАДІ 1917 - СІЧНІ 1918 Р.	31
А.Киридон СТРАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН (1917 – 1930-ТІ РОКИ)	35
Р.Пальчевський ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕЇ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ	45
В.Матвєєва ЩО ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСТОВІРНІСТЬ ДЖЕРЕЛ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ, ПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1919-1920 рр.	48
С. Шульга ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЧЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ТА ПОЛЩІ В 20-30-ТІ РР. ХХ СТ.	52
М.Гон СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОЛЬСЬКУ ДЕРЖАВУ (1923-1939 рр.)	57
Л.Бородинська СОЮЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ: МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ І БОРОТЬБА ЗА СФЕРИ ВПЛИВУ	62
П.Савчук, П.Мельничук ПРОБЛЕМА НЕСУМІСНОСТІ ЖИТТЄВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ЗІ СТАЛІНСЬКОЮ СТРАТЕГІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ СРСР	66
В.Ковальчук ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОУН У 1930-Х РР.	70
Р.Давидюк СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ НА РІВНЕНЩИНІ У ПЕРІОД „РАДЯНІЗАЦІЇ” (ВЕРЕСЕНЬ 1939-ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)	75
І.Булига РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА В РЕЛІГІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ У 1939-1940 РР.	81
О.Тсвікова РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В РОКИ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ	84

Розділ 2.
ІСТОРІЯ ВОЛИНИ. КРАЄЗНАВСТВО

О.Шмид ПОЛЬСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 1861-1914 РР.: ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЗЕМЕЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ	90
А.Кукурудза РАДИКАЛЬНО-РЕФОРМАЦІЙНІ НАСТРОЇ ПРАВОСЛАВНИХ ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.	94
О.Нагорнюк РОСІЙСЬКИЙ МОНАРХІЗМ НА ВОЛИНИ В 20-Х РР. ХХ СТ.	98
В.Галуха СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У АГРАРНІЙ СФЕРІ ВОЛИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	102
Т.Вісина УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	108
В.Вісін УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ І ІСТОРІОГРАФІЇ	111
А.Шваб, С.Шинкар УКРАЇНОМОВНА ПЕРІОДИКА У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 1921–1939 РОКАХ	116
А.Жив'юк, Д.Сирота ПОШИРЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА РІВНЕНЩИНІ У 1920-1930-Х РР.	122
І.Марчук ДОКУМЕНТИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ВОЛИНИ (1941 – 1944 рр.)	127
О.Сущук ВИКОРИСТАННЯ ВІНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ У БОРОТБІ З ОУН ТА УПА НА ВОЛИНИ (1944-1953)	135
М.Ясінський ДО ІСТОРІЇ БУДІВНИЦТВА РІВНЕНСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ	139

Розділ 3.
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.
ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

В.Ореховський ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА ДОБИ КОНСТАНТИНА І ВЕЛИКОГО (306-337 РР.)	143
Т.Олексієвець ЛОКАЦІЙНІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХІЇ	146
П.Шляза ФІЛІП ФЕЛІЦІАН ШУМБОРСЬКИЙ (1771 - 1851): ХОЛМСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПИСКОП	149
А.Шабачук «БАЛТІЙСЬКА ПРОБЛЕМА» ПІД ЧАС ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА ІІ (1855 – 1881)	154
Ю.Федорик ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ У 1834 – 1875 РОКАХ	158
Л.Шугаєва МОЛОКАНИ І ДУХОБОРИ: СУСПІЛЬНО-ДУХОВНІ ВИТОКИ І ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРОВЧЕННЯ	161
С.Косяк КОЛОНІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПАНГЕРМАНСЬКОГО СОЮЗУ (1891 – 1900 рр.)	167

Р.Постоловський ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЕПОХУ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬБЕРТА ПРАЖАНКА	172
М.Гон ГАЛИЧИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ФОРМУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО СЕГМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ	179
В.Комар ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ПРОМЕТЕЇЗМУ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ	184
Л.Галуха ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВ'Я У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ	188
П.Поліщук ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ „ПОЛЬСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”	193
О.Казакова СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНИХ ПОЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 1939-1941 РР.	198
Л.В. Мороз НОВА ОЦІНКА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У РОМАНІ „ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ” ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА	201
В.Лесняк ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ (1939 - 1986)	204
І.Кисарець ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ ЗМІ НА КОНСОЛІДАЦІЮ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	209
Е.Понамарчук ИРАН И АРАБСКИЕ СТРАНЫ НАКАНУНЕ ИРАНО-ИРАКСКОЙ ВОЙНЫ	213
С.Троян БАЗОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРО РЕГІОНІВ	217
Є.Кіш ПРОБЛЕМИ НОВИХ СХІДНИХ КОРДОНІВ ЄВРОСОЮЗУ	224
Т.Герасимчук ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ США: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ, ОСНОВНІ ПОЗИЦІЇ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	229

Розділ 4. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Т.Кузьма ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО МЕКСИКАНСЬКУ ЕКСПЕДИЦІЮ 1861 – 1867 РР.	234
О.Асауленко МОНАСТІРІ ПОЛТАВЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	237
Ю.Блох ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУСІЙ В АНГЛІЇ ЩОДО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ У 1902 – 1914 РР.	241
В.Борщевич НА МАНІВЦЯХ РОСІЙСЬКОЇ ОРТОДОКСАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ: АРХІМАНДРИТ СМАРАГД (ЛАТИШЕНКОВ)	246
О.Полянський «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ЯК НАУКОВА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	251
В.Михайлов ОЛЕНА АПАНОВИЧ – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (біоісторіографічний аспект)	255
А.Слесаренко АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968-1989 РР. В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ, ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	260

А.Наумов ПЕРШЕ ПРЕЗИДЕНТСТВО ВОЛОДИМИРА ПУТИНА В РОСІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ	265
Ю.Дроздик, В.Мартинюк ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЕНЩИНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД 26. 03. 2006 р.)	270
О.Петухова ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	275
J.Jestal WOBEC MIGRACJI: POLITYKA TOŻSAMOŚCI CZY MULTIKULTURALIZM	279
A.Karnauch ZJAWISKO MIGRACJI W PRASIE UKRAIŃSKIEJ	283
В.Терещук ДОСВІД США У ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННОГО PR ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	287
Г.Хлистун КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА МАНПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДРУКОВАНИХ ЗМІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	291
І.Сєрих ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИКИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ	297
К.Ерофеев УРОКИ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНА «О СВОБОДЕ СОВЕСТИ И О РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ»	301

Розділ 5.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ

Ю. Войцехівський, Ю. Руда, В. Балута РЕЦ.: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТОЛІТТЯ) / УПОРЯДНИКИ: В.М.КОНСТАНТИНОВА, І.І.ЛИМАН // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ 1. – К.: ОСВІТА УКРАЇНИ, 2006. – 528 С.	304
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	306
ЗМІСТ	308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 13

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Комп'ютерний макет – О.Ю.Третяк

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 39,0. Зам. № 51/1.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 13. – 311 с.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу РДГУ, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.